

Wydaje się zatem, że wydawnictwo to winno znaleźć się w wielu ważniejszych bibliotekach, różnych instytucjach kulturalnych, a nawet w domach zakonnych i prywatnych, jako znakomita pomoc w studium naszej najnowszej historii, tak w wymiarze świeckim jak i chrześcijańskim. Być może – w tym kontekście – wielu zechce sięgnąć po tę publikację z racji osobistych relacji czy kontaktów z kard. Stefanem Wyszyńskim, Prymasem Polski oraz innymi przedstawicielami Kościoła w Polsce. Wydawnictwo to to faktycznie twórcza szansa bardzo aktualnego uczenia się historii nieograniczonej różnymi przesłankami ideologicznymi czy innymi.

Bp Andrzej Fr. Dziuba

Adriano Garuti, *Il mistero della Chiesa Manuale di ecclesiologia*, Bibliotheca – Manualia 3, Biblioteca Pontificio Ateneo Antonianum, Roma 2004, ss. 468

Wydaje się powszechną opinią, że wiek XX jest wiekiem Kościoła. Głównie za sprawą Soboru Watykańskiego II temat Kościoła stał się wiodącym w poszukiwaniach teologicznych i ich pastoralnych zastosowaniach. *Vaticanum II* jest bez wątpienia największym wydarzeniem w życiu Kościoła w minionym stuleciu a zastosowanie jego nauki zdaje się być wyzwaniem na czas obecny. Już na etapie przygotowawczym Soboru, a później w trakcie jego obrad widać wyraźnie eklezjologiczny charakter ostatniego Soboru. Głównym zadaniem, jakie postawił sobie Sobór, była odpowiedź na pytanie: *Ecclesia, quid dicis de teipsa?*, a następnie odpowiedzenie na szereg pytań jakie stawia współczesny człowiek Kościołowi.

Możemy powiedzieć, że prace soborowe zasadniczo przebiegały na płaszczyźnie refleksji nad Kościołem od wewnątrz, a więc świadomość Kościoła i od zewnątrz, tj. jego dialog ze światem. Sobór Watykański II, sięgając do Objawienia i Tradycji, jak również wcześniejszego nauczania Magisterium, dał wykład nauki o Kościele i jego relacji ze światem. Bogactwo pytań i teologicznych sugestii znalazło swoje odpowiedzi w nauczaniu *Vaticanum II*. Trzeba podkreślić, że wszystkie dokumenty Soboru są ze sobą logicznie powiązane w temacie centralnym, jakim jest pytanie o Kościół. Dlatego dokumentem centralnym jest Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, która jawi się jako odpowiedź na pytanie o Kościół, zaś jej przełożeniem pastoralnym jest Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*. Konstytucja dogmatyczna *Lumen gentium* jest tym dokumentem centralnym, soborowego nauczania, w którym każdy inny dokument Soboru odnajduje swój punkt odniesienia i jest z nim powiązany, można zaryzykować

stwierdzenie, że Konstytucja dogmatyczna o Kościele jest osią eklezjologicznego nauczania *Vaticanum II*.

11 października 2002 roku minęła czterdziesta rocznica otwarcia obrad Soboru Watykańskiego II, zaś 8 grudnia 2005 roku przypadła czterdziesta rocznica jego zamknięcia. Można więc powiedzieć, że żyjemy w świetle czterdziestolecia obrad soborowych - wielkiego wydarzenia, które ciągle inspiruje teologię i życie Kościoła. Czas czterdziestolecia obrad soborowych dał nowy impuls do przypomnienia tego wielkiego wydarzenia, jakim jest *Vaticanum II* i do ponownego odczytywania jego nauczania a zwłaszcza do pogłębiania studium najważniejszego dokumentu Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*. Tego ambitnego zadania podjął się w swojej najnowszej książce wytrawny teolog i znawca eklezjologii, Adriano Garuti. Włoski franciszkanin urodzony w S. Prospero, koło Modeny w roku 1938, złożył śluby zakonne w Zakonie Braci Mniejszych w 1962 roku a w 1964 został wyświęcony na kapłana. Po ukończeniu studiów filozoficznych i teologicznych studiował na Wydziale Teologicznym Pontificio Ateneo Antonianum, gdzie w 1968 roku obronił doktorat. Do 1975 roku wykładał eklezjologię w Studio Teologio Antoniano w Bolonii. W latach 1975 – 2002 pracował w Kongregacji Doktryny Wiary a jednocześnie kontynuował wykładanie eklezjologii i ekumenizmu w Pontificio Ateneo Antonianum. W lutym 2003 roku został mianowany profesorem nadzwyczajnym na Wydziale Teologicznym Pontificia Universita Lateranense. Tak więc możemy powiedzieć, że Autor *Il mistero della Chiesa* jest uznanym teologiem, zaś w szczególności specjalistą w dziedzinie eklezjologii. Trzeba zauważyć, że jest to już kolejna jego publikacja z zakresu eklezjologii, co więcej możemy powiedzieć, że nasz Autor w swoich naukowych poszukiwaniach systematycznie zajmuje się tematyką eklezjologiczną. Trzeba w tym miejscu przytoczyć chronologicznie następujące pozycje: *L'ecclesiologia del Card. Clemente Dolera* (1968); *La collegialità oggi e domani* (Collana «teologia viva» 3, Edizioni francescane, Bologna 1982); *Il Papa Patriarca d'Occidente? Studio stolico-dottrinale* (Collectio Antonina 2, Edizioni Francescane, Bologna 1990); *S. Pietro unico titolare del primato. A proposito del decreto del S. Ufficio del 24 gennaio 1647* (Collectio Antoniana 6, Edizioni Francescane, Bologna 1993); *Primato del Vescovo di Roma e Dialogo Ecumenico* (Spicilegium Pontificii Athenaei Antoniani 35, Roma 2000); *Saggi di ecumenismo* (Spicilegium Pontificii Athenaei Antoniani 38, Roma 2003).

Szerokie spektrum zainteresowań tematyką eklezjologiczną Autora pozwala mieć nadzieję, że jego najnowsza książka jest dziełem przemyślanym osadzonym w ramach wieloletnich przemyśleń i pogłębionej refleksji nad wykładem nauki ostatniego Soboru.

Warto zauważyć, że w prezentacji do książki Profesor Rino Fisichella (Rektor Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego) przywołuje słowa H. de Lubaca, że Kościół przez wieki jawi się jako misterium, które prowokuje

i inspiruje wierzących. Profesor Fisichella podkreśla bogactwo tajemnicy Kościoła, który zdaje się być nieustannie odkrywanym przez człowieka. Nie jest łatwo dziś mówić o Kościele, bowiem sama wiedza jest niewystarczająca, trzeba jeszcze głębszej „praktyki wiary”. Zdaniem Rektora, nasz Profesor Adriano Garuti, jako znawca tematu, przekazuje w swej książce nie tylko podręcznikowy wykład eklezjologii ostatniego Soboru, ale i jeszcze głębszą refleksję eklezjologiczną ubogaconą doświadczeniem wiary, która implikuje miłość Kościoła.

Autor w preface do książki w sposób skromny pisze, że ta publikacja jest dedykowana przede wszystkim studentom, aby mieli jakąś bazę. Schemat książki nie ma klasycznych form podręcznika do eklezjologii, ale został oparty na eklezjologicznym wykładzie *Vaticanum II*.

Książka składa się z siedmiu rozdziałów podejmujących kolejne zagadnienia eklezjologii Soboru Watykańskiego II. Jest pewnego rodzaju poszerzonym wprowadzeniem do nauczania Soboru oraz próbą posoborowej interpretacji nauki o Kościele. Wstęp, zatytułowany „eklezjologia dziś” składa się z trzech punktów gdzie pierwszy z nich stawia pytanie o historyczny rozwój nauki o Kościele i jego zakorzenienie w Biblii, drugi punkt koncentruje uwagę na eklezjologii *Vaticanum II*, zaś kolejny trzeci punkt koncentruje swoją uwagę na eklezjologii posoborowej, która jak nigdy dotąd przeżywa swój dynamiczny rozwój. Autor podkreśla szczególnie te tematy eklezjologiczne, które najczęściej były podejmowane w ostatnim czterdziestoleciu: Kościół jako Ciało Chrystusa, Lud Boży, jedność duchowa, wspólnota, jedność Kościoła, prymat Biskupa Rzymu, rola Magisterium i inne. Trzeba jednocześnie podkreślić, że nauczanie ostatniego Soboru dało inspirację do twórczego pytania o Kościół i poszukiwania odpowiedzi w Kościele i poza nim.

Nauczanie Soboru Watykańskiego II, stało się punktem odniesienia dla współczesnej nauki o Kościele a jednocześnie jest źródłem inspiracji dla szeroko rozumianego odrodzenia Kościoła. Można zaryzykować stwierdzenie, że teologia posoborowa została niejako zdominowana przez tematy eklezjologiczne, nigdy dotąd nie powstawało tyle dzieł, rozpraw na temat Kościoła, co po Soborze; różnego rodzaju konferencje a nawet synody na przestrzeni ostatnich 40 lat podjęły zagadnienia związane z Kościołem, zaś sama eklezjologia *Vaticanum II*, a zwłaszcza Konstytucja *Lumen gentium*, doczekały się wielu komentarzy i opracowań niemal na całym świecie. Najczęściej podejmowane tematy to Kościół jako lud Boży, wspólnota, tajemnica, Mistyczne Ciało Chrystusa. Nie sposób jest wyliczyć wszystkich tematów, dla których eklezjologia soborowa była inspiracją lub punktem odniesienia. Można więc powiedzieć, że ogromne zainteresowanie tematyką Kościoła świadczy o zastosowaniu soborowej nauki o Kościele w życiu, ale takie stwierdzenie jest dość ryzykowne. Przede wszystkim samoświadomość członków Kościoła, jest wciąż niewielka, a odpowiedzialność za Kościół i jego misję jest podejmowana w stop-

niu niezadowolającym. Zdaje się doskonale rozumieć ten problem Profesor Adriano Garuti, dlatego w omawianej tu książce powraca do nauczania o Kościele Soboru Watykańskiego II, zwłaszcza jego podstawowego dokumentu – Konstytucji dogmatycznej *Lumen gentium* i w siedmiu rozdziałach pochyla się nad tajemnicą Kościoła. Pierwszy rozdział koncentruje się nad zagadnieniem Kościoła jako tajemnicy, nawiązuje do pierwszego rozdziału *Lumen gentium*. Ten rozdział składa się z pięciu paragrafów, te z kolei rozbijają się na jeszcze mniejsze podparagrafy i punkty. Na początku tego rozdziału Autor podejmuje zagadnienie etymologii i znaczenia słowa Kościół, dalej koncentruje uwagę na treści znaczenia pojęcia Kościoła jako sakramentu zbawienia. W trzecim paragrafie pierwszego rozdziału Autor koncentruje naszą uwagę na temacie eklezjologii trynitarniej. Przede wszystkim Kościół jest dziełem Trójcy Przenajświętszej, poszczególne Osoby Boże działają w Kościele i przez Kościół. Już plan powszechnego zbawienia Ojca przewiduje od samego początku powstanie Kościoła i objawienie go w czasach ostatecznych. Misja i dzieło Syna Bożego objawiają plan zbawienia Bożego i Chrystus zakłada Kościół jako wspólnotę zbawienia daną na czasy ostateczne światu i człowiekowi. Duch Święty, dalej prowadzi dzieło Syna Bożego i nim kieruje w Kościele. W czwartym paragrafie mamy temat objawienia Kościoła w Piśmie Świętym a więc tematyka obrazów biblijnych Kościoła oraz relacji Królestwo Boże a Kościół. W ostatnim piątym paragrafie tego rozdziału jest podjęty temat „Kościół jako rzeczywistość widzialna i duchowa”. Drugi rozdział książki podejmuje temat Kościoła jako Ludu Bożego, ten rozdział składa się z sześciu paragrafów. Autor podejmuje tu zagadnienie Kościoła w historii zbawienia, wskazując jednocześnie na powszechność Ludu Bożego i konieczność Kościoła. Bardzo interesujący temat przynależności do Kościoła jest podjęty w czwartym paragrafie tego rozdziału, natomiast dwa ostatnie paragrafy podejmują niejako tematykę pokrewną – Kościół jest jedyną drogą zbawienia, Kościół posiada swoje ukierunkowanie a może jeszcze lepiej powiedzieć swój charakter misyjny. Trzeci rozdział książki (najbardziej obszerny) podejmuje temat konstytucji hierarchicznej Kościoła. Również ten rozdział składa się z sześciu paragrafów. Zaraz w pierwszym paragrafie podjęty jest temat wspólnej godności wszystkich chrześcijan, następnie Autor koncentruje się wokół zagadnienia różnicy między laikami a duchowieństwem. W dalszych paragrafach Autor bardzo dokładnie wyjaśnia naturę i funkcje hierarchii, tj. biskupów, prezbiterów, diakonów a także świeckich, stanu zakonnego. Na koniec tego rozdziału podjęty jest jeden z bardziej palących problemów współczesnej teologii, tak zwane kapłaństwo kobiet. Czwarty rozdział książki podejmuje zagadnienie misji zbawczej Kościoła, ten rozdział składa się również z sześciu paragrafów. Autor ukazuje naturę misyjną Kościoła, następnie w sposób bardzo interesujący prezentuje wymiar misyjny Kościoła, który przekłada się na powszechną odpowiedzialność na wszystkich członków Ludu Bożego. W kolejnych paragrafach mówi

o misji zbawienia hierarchii i świeckich. Na końcu tego rozdziału Autor podejmuje bardzo aktualnie zagadnienie powołania kościelnego teologa. Piąty rozdział pracy podejmuje zagadnienie eschatologicznego ukierunkowania Kościoła. Autor dokonuje szczegółowej analizy eschatologii Kościoła, w świetle VII rozdziału Konstytucji *Lumen gentium* wskazuje na Kościół jako pielgrzymujący w drodze do eschatologicznego spełnienia, gdzie w jego historycznej fazie jawi się jako wspólnota trzech stanów w Chrystusie, między którymi dokonuje się wymiana dóbr duchowych. Szósty rozdział książki poświęcony jest zagadnieniu Błogosławionej Maryi Dziewicy Bożej Rodzicielki w tajemnicy Kościoła. Ten rozdział składa się z sześciu paragrafów. Pewnego rodzaju *novum* tego rozdziału polega na spojrzeniu na Maryję w Kościele w wymiarze trynitarnym, Jej funkcji w ekonomii zbawienia. Matka Syna Bożego – Matka Kościoła jawi się jako eschatologiczna ikona Kościoła, jest Ona znakiem nadziei dla Ludu Bożego. Ostatni siódmy rozdział książki podejmuje niezwykle interesujący temat eklezjologii ekumenicznej. Ten rozdział składa się z siedmiu paragrafów. Zaraz na początku Autor w sposób metodologiczny i uporządkowany przedstawia definicję ekumenizmu a następnie historii dialogu ekumenicznego i najważniejsze postacie tegoż dialogu. Centralny czwarty paragraf tego rozdziału poświęcony jest najważniejszym problemom dialogu ekumenicznego, Profesor A. Garuti prezentuje owe problemy ze strony ortodoksów, luteranów, anglikanów. Następnie Autor ukazuje główne dialogi, ich przebieg i osiągnięcia. Rezultaty ekumenicznych dialogów są sprawą ciągle otwartą. Wydaje się, że już sam dialog jest dużym sukcesem. Książka prezentuje konkretne owoce ekumenicznych dialogów a jednocześnie w ostatnim siódmym paragrafie Autor kreśli perspektywę głównych propozycji rozwiązania problemu prymatu.

Można a nawet trzeba powiedzieć, że pozycja, Adriano Garuti, pt: *Il mistero della Chiesa* jest doskonałym podręcznikiem eklezjologii Soboru Watykańskiego II, nie jest to tradycyjny podręcznik eklezjologii, ale uderza nowatorska forma odczytywania tematu Kościoła w świetle, eklezjologii *Vaticanium II*. Książka jest jeszcze o tyle cenna, że Autor podejmuje wszystkie palące problemy współczesnej eklezjologii a bogactwo literatury wskazuje na postawienie problemów eklezjologii w świetle aktualnych poszukiwań innych teologów. Nasza książka posiada bogatą bibliografię, wykaz skrótów, indeks imion oraz indeks ogólny.

Ze względu na przejrzystość a jednocześnie dogłębne potraktowanie tematu misterium Kościoła, książka Profesora Adriano Garuti, zasługuje na gorące polecenie nie tylko studentom i teologom, ale i specjalistom w dziedzinie soborowej eklezjologii.

Ks. Jan Kocłęga